kész megoldásokat ad, ahogyan maga is megfogalmazza: „Ez a könyv átgondolásra szólít, nem receptkönyvnek készült!" (132.).

Végül az utolsó fejezetben kitér arra, hogy a Szentírás mellett más könyvek is alkalmasak lehetnek a szent olvasásra. Ilyenek például a liturgikus szövegek, egyházatyák bizonyos írásai vagy monasztikus írók művei. Ezek olvasásához is ad egy rövid útmutatást, segítséget, valamint konkrét szerzőket és szövegeket is ajánl. A könyv magyar fordítása a hazai nyelven elérhető műveket sorolja fel, ezzel is segítve az olvasót a tájékozódásban.

Nem sok hasonló részletességgel és gondossággal megírt könyvet olvashatunk magyar nyelven a *lectio divina* ősi művészetéről. Éppen ezért nagy segítséget jelenthet ez a könyv nemcsak szerzetesek, hanem mindenki számára, aki szeretne Isten szavával élő kapcsolatba kerülni, és elmélyíteni azt a *lectio divina* által.

Fejérdy Judit Mónika O.Cist.

Platón: Epinomisz

Atlantisz, Budapest, 2022. (ford. Brunner Ákos)

Az utóbbi évtizedekben hazai klasszikafilológiánk egyik legfigyelemreméltóbb vállalkozása Platón műveinek kommentált összkiadása. 1998-tól jelenik meg az Atlantisz Könyvkiadó gondozásában. A sorozat legújabb kötete a *A Törvényekhez írott függelék*, görögül *Epinomisz* címet viseli. Mivel az Európa Kiadónál 1984-ben megjelent háromkötetes Platón-kiadás e művet nem tartalmazza, megjelenése mindenképp üdvözlendő. A fordítás, valamint az utószó Brunner Ákos munkája, a szerkezeti vázlat Bárány Istváné. A hasznos kísérőjegyzetekről közösen gondoskodtak. A fordítást nyelvi és szakmai szempontból Bárány István és Horváth Judit ellenőrizték.

Az *Epinomisz*t a bölcseleti hagyomány több eltérő elnevezéssel illette. *A filozófus* a könyv témájára, a bölcselő képzésére utal. Az *Éjjeli tanács,* valamint *A Törvények tizenharmadik könyve* – akárcsak az *Epinomisz* – a *Törvények*kel *(Nomoi)* való összefüggést jelzi. A dialógus ugyanis Platón e kései, befejezetlenségében is monumentális műve folytatásának adja ki magát: a korábbi szövegből ismert három beszélgetőtárs (Athéni, Kleiniasz, Megillosz) ott veszi föl a gondolatmenet fonalát, ahol az a *Törvények*ben abbamaradt. Bár a párbeszédes keret világos, a szöveg jelentős része valójában az athéni beszélgetőtárs előadása. Két nagyobb szerkezeti egység kezdetét rövid párbeszédes közjáték jelzi.

A tárgyalt fő kérdés a bölcsesség mibenléte, valamint elsajátításának módja. Szókratészhoz és Platónhoz hűen a gondolatmenet a bölcsesség és boldogság szoros kapcsolatából indul ki. Miután az Athéni kizárja a tárgyalásból az alapszükségleteket biztosító tudományokat (pl. ételkészítés, földművelés), továbbá az utánzó (művészetek), valamint védelmi tudományokat (pl. hadvezetés, orvoslás), továbbá a köznapi értelemben vett tehetséget, a keresendő bölcsességet adó tudomány előzetes fogalmaként a számok tudományát, a matematikát mint az ég ajándékát jelöli meg. A szerző szerint a bölcsességen túl az erények, mesterségek, tudományok, zenei művészetek mind-mind föltételezik a számot. Az égbolt istensége itt magát a kozmoszt jelenti – függetlenül attól, hogy az ősi mitológiai nevek közül melyikkel (Uranosz, Olümposz) nevezzük meg. A lényeges pont, hogy az ember az „atyától" (978 c) tanult meg számolni, azaz az égi körmozgások fokozatos megfigyeléséből alakította ki a szám fogalmát, majd ebből lépésenként a matematika tudományát. Látható, hogy a szerző egyszerre támaszkodik a régi mitikus elképzelésekre, egyúttal azonban észszerű megfontolásokkal kívánja meghaladni azokat. Az „atya" kétségkívül a görög

vallási hagyományt idézi, ugyanakkor szövegünkben a Platón *Timaiosz*ából (37 c, 41 a) ismerős „mindenség-istenség"-et jelenti.

A mű második része a *Törvények* X. könyvéhez nyúl vissza, ahol Platón amellett érvelt, hogy a lélek *(pszükhé)* elsődlegesebb, mint a test, ezért a világ észszerű megértése nem nélkülözheti az istenség fogalmát. Innen jutunk el az istenek megfelelő tiszteletéhez. E kérdésben a materialisták és a korábbi mitikus gondolkodás egyaránt helytelen úton jártak. Nem ismerték föl egyértelműen, hogy a legfontosabb, számunkra, emberek számára látható isteneket a kozmosz égi világában kell keresnünk. Bölcsességet, erényt és istenfélelmet pedig az égi istenektől tanulhatunk. A csillagászat pontosan az égi isteni élőlények ismeretét adja meg, e tudomány föltétele pedig a matematika és a dialektika elsajátítása. A kozmosz szabad szemmel megfigyelhető nyolc nagy körmozgásának (állócsillagok, Nap, Hold, Merkúr, Vénusz, Mars, Jupiter, Szaturnusz) részletekbe menő megértése vezeti el a tehetséges gondolkodót a mindenség egységének belátáshoz, ebből fakad majd az istenfélelem, amelyik pedig esélyt ad az evilági boldogságra. Az állam irányítójának, a törvények őrének ilyen embernek kell lennie.

E dialógus már az ókorban bekerült a platóni művek kánonjába, majd a kései antikvitásban merült föl a szerzőséggel kapcsolatos kétely. Eredetisége a mai napig vitatható. Egyrészt a kései művek nyelvhasználatától az *Epinomisz* sem nagyon tér el, másrészt tartalmilag több ponton nem egyeztethető össze az *Állam, Timaiosz* és a *Törvények* gondolataival. Brunner Ákos szerint: „Az *Epinomisz* helye a platóni életműben megmarad talánynak, amely érdemes a folytatólagos vizsgálatra" (79–80.). Az fordító utószava meggyőzően mutatja meg, miként függ össze a szerzőség kérdése a szöveg értelmezésének finomságaival.

A platóni hagyomány ezen alig ötven oldalas kis műve ajánlható mindenkinek, aki érdeklődik az ókori csillagászat, filozófia vagy vallás iránt. A szabad szemmel látható bolygók görög megnevezéseinek teljes listája például itt olvasható legelőször. Amint azonban az kortársunk, Mezei Balázs munkásságából világos, e könyvecske jelentősége és hatástörténete messze túlmutat az ókori gondolkodás keretén. Mezei fölfogása szerint az *Epinomisz* akár a platóni iratokhoz szolgáló értelmezési kulcsként olvasható – így szerepe hasonló, mint Ér mítoszának az *Állam* végén, vagy a *Jelenések könyvé*nek az *Újszövetség*ben. E könyvecske egyrészt roppant világos és egyértelmű megfogalmazását adja a Mezei által tudományos kozmoteológiának nevezett nagyhatású szemléletnek, másrészt tartalmazza ama nevezetes kijelentést, amelyre Mezei többször egyértelműleg hivatkozik: „a jó szükségképpen már le is győzte és folyamatosan le is győzi azt, ami nem jó" (988 d). Az ókori szöveg figyelmes mai olvasója számára kiderülhet, hogy a gondolatmenet minden matematizmusa és racionalizmusa ellenére a kontempláció és az istenség iránti alázat irányába mutat.

Bakos Gergely OSB

A Katolikus Nevelés Kongregációja: „Férfinak és nőnek teremtette őket"

Római dokumentumok LVII, Szent István Társulat, Budapest, 2022. (ford. Diós István)

A római kúria neveléssel és oktatással foglalkozó dikasztériuma 2019 tavaszán adta ki a *„Férfinak és nőnek teremtette őket", „Gender a nevelésben" kérdésről folytatandó dialógus szolgálatára készített dokumentum*át, amelyet a Szent István Társulat könyvkiadója 2022-ben jelentetett meg. A harmincegy oldalas dokumentum – ami vatikáni „genderbomba"- ként robbant világszerte a híradásokban